

ПРОФ. СТЕФАН СТАНЕВ - БЕЛЕЖИТ УЧЕН И ОБЩЕСТВЕНИК

Поля Ангелова, Величко Петров***

Традициите се съхраняват, като не се забравя миналото!

През 2017 г. се навършиха 100 години от рождението на проф. д-р Стефан Тодоров Станев - бележит учен, родолюбив и всеотдаен радетел на българската статистическа мисъл, свързал завинаги живота си със Свищов и Стопанска академия „Д. А. Ценов“. Многогранната дейност на проф. Ст. Станев го определя като университетски преподавател, изтъкнат изследовател в областта на статистиката и икономиката, политик, дипломат и виден общественик. Днес ние като негови следовници се чувстваме задължени да отдадем заслужена почит и уважение към неговото дело с настоящата статия.

През есента на 1936 г. Свищов, малкият дунавски град, в който все още се чувства духът на старите възрожденски традиции, се превръща в трети университетски център на България. Това става по волята на дарителя Димитър Апостолов Ценов, която се изпълнява не само като материална реализация, но и като изграден интелектуален потенциал. Още през първите години за преподаватели в новооткритото висше търговско училище са привлечени едни от най-известните учени в областта на стопанските, социалните и правните науки в страната - възпитаници на европейски

* Професор, доктор, ръководител на катедра „Математика и статистика“, СА „Д. А. Ценов“ - Свищов; e-mail: rangelova@uni-svishtov.bg.

** Доцент, доктор, дългогодишен ръководител на катедра „Математика и статистика“, СА „Д. А. Ценов“ - Свищов; e-mail: v.petrov@uni-svishtov.bg.

университети. Професор Димитър Бъров е първият ректор и първият професор на Висшето търговско училище в Свищов. Скоро идват бъдещите академици Иван Стефанов, Анастас Бешков, Никола Михов, Тодор Владигеров. С неопценими заслуги за изграждането на нашето училище са още професорите Васил Ранков, Господин Тошев, Георги Данаилов, Минко Русенов, Велислав Гаврийски и редица други от следващите поколения. Към плеядата първостроители на Висшето търговско училище в Свищов принадлежи и вторият ректор - професор Стефан Станев.

Стефан Тодоров Станев е роден на 24 септември 1917 г. в с. Стежерово, Свищовска околия. Началното и прогимназиалното си образование получава в родното си село. През 1936 г. завършва с отличен успех Държавната търговска гимназия „Д. Хадживасилев“ в гр. Свищов. През есента на същата година е един от първите младежи (тринадесети поред), записали се в новооткритото Висше търговско училище в града. Дипломира се като първенец на випуска, след което отбива редовната си военна служба. От 1 април 1943 г. постъпва на работа в Министерството на търговията, промишлеността и труда като инспектор по цените. От ноември същата година е мобилизиран и прекарва в казармата до началото на октомври 1944 година.

На 15 ноември 1944 г. е приет за стажант-асистент по статистика във ВТУ „Д. А. Ценов“ в гр. Свищов, откогато започва неговата преподавателска дейност. Още в първите години като преподавател специализира статистика за три месеца в Чехословакия, а през 1947 - 1948 г. за девет месеца е изпратен в Статистическия институт на Виенския университет, където специализира под ръководството на известния статистик проф. Вилхелм Винклер.

През своя активен живот проф. Станев изпълнява редица отговорни държавни функции:

- юни 1950 г. - декември 1955 г. - ректор на СА „Д. А. Ценов“ - Свищов;
- декември 1955 г. - зам.-началник на управление „Висше образование“ при Министерството на културата;
- юли 1956 г. - началник на управление „Висше образование“ при Министерството на културата;
- декември 1958 г. - зам.-председател на Централното статистическо управление;
- януари 1960 г. - председател на Централното статистическо управление;

- до средата на 1976 г. е зам.-министър в Министерството на информацията и съобщенията;

- ноември 1977 г. - декември 1979 г. - посланик на България във Венецуела;

- януари 1980 г. - август 1983 г. - посланик на България в Канада.

Впоследствие работи като хоноруван професор по статистика в Университета за национално и световно стопанство - София.

Проф. Станев активно участва в работата на международни институции по статистика:

- член на Конференцията на европейските статистики и на Икономическата комисия за Европа и ООН;

- член на Постоянната комисия при Конференцията на европейските статистики;

- председател на Постоянната комисия при Конференцията на европейските статистики;

- редовен член на Международния статистически институт.

С активното си присъствие в дейността на специализираните международни структури по статистика проф. Станев подпомага формирането на държавната политика в областта на статистиката и развитието на статистическата мисъл в България като активен изследовател, методолог, администратор и дългогодишен главен редактор на сп. „Статистика“.

Проф. Стефан Станев е ректор на Висшето търговско училище в Свищов през периода от юни 1950 г. до декември 1955 година. Това е време за интензивна работа за цялостна реорганизация на висшето икономическо образование в страната. Предстои решаването на редица проблеми, което да определи облика на Висшето училище и да предопредели бъдещото му успешно развитие, да го утвърди като един от центровете за подготовка на специалисти икономисти с висша квалификация.

Един от тези въпроси е свързан с определянето на специалностите, които да бъдат застъпени в Академията. Не без конкуренция с останалите две икономически висши учебни заведения на Висшето училище в Свищов са предоставени специалностите „Финанси и кредит“, „Счетоводна отчетност“, „Икономика на застраховането“, „Статистика“ и „Икономика на селското стопанство“. Така Академията в Свищов в онези години се формира като един от центровете за подготовка на кадри с висша квалификация по финанси, кредит, застрахователно дело,

статистика. Това дава основание през 1950 г. училището да бъде преименувано във Висш финансово-стопански институт.

Друг фундаментален проблем, който се решава през мандата на проф. Ст. Станев, е този за учебните планове на специалностите. По същество това е нов проблем, като се има предвид, че дотогава строго регламентирана учебна документация не е имало. Обучението се е осъществявало по определен набор от дисциплини, като всеки преподавател е определял съдържанието на учебната дисциплина според школата, към която принадлежи. Достоянство за нашето училище е, че решаването на този въпрос протича при обширни дискусии, което дава възможност да се разработят учебни планове и да се вложи съдържание в учебните дисциплини, което, както сам пише и проф. Ст. Станев, има „по-оригинален, български характер“.

Важно значение за ефективното функциониране на Висшето училище има вътрешното му структурно изграждане. Именно през този период се въвежда факултетно-катедрената организация. През 1954 г. се изграждат два факултета - Финансов и Счетоводен. Чрез привличането на асистенти и преподаватели се полага началото и на създаването на катедри. Дотогава за катедри се е говорело, но е ставало дума преди всичко за професори, водещи конкретни научни направления. Например проф. д-р Иван Стефанов - катедра „Статистика“, проф. д-р Иван Стефанов - катедра „Застрахователно дело“, проф. д-р Георги Данаилов - катедра „Политическа икономия“ и т.н., но реално катедри като самостоятелно обособени структурни звена със свой преподавателски състав, не е имало. Именно през този период се формира и катедра „Статистика“. За асистенти са приети Кирил Гатев и Никола Мутафов, по-късно и двамата професори по статистика.

Целокупната научноизследователска дейност на проф. Ст. Станев е значителна по обем, включваща актуални тематични направления. Изследванията на автора се отличават със задълбоченост, обосновка на идеи за решаване на конкретни проблеми и насочване на вниманието към бъдещото развитие. Свободното владение на няколко езика - английски, френски, немски, испански, руски, позволява на изследователя да бъде в течение на най-новите тенденции и идеи в световната статистическа и икономическа мисъл.

Като обем творчеството на проф. Ст. Станев включва:

- 95 отпечатани научни публикации - монографии, студии, статии и научни доклади от конференции;

- 120 статии в текущия печат, беседи по радиото и телевизията, интервюта и други;
- 19 научни публикации в чужбина, от които впечатляват публикации в авторитетни издания в Париж, Женева, Берлин, Москва, Варшава, Белград и други;
- 44 рецензии, една част от които са върху трудове за присъждане на научни степени и звания, рецензии на книги и други монографични изследвания;
- 4 академични учебника, които претърпяват неколкостотни издания. Специално заслужава да се отбележи учебникът „Икономическа статистика“, по който дълги години се обучават студентите от икономическите висши учебни заведения в страната и който беше настолна книга за преподаватели и справочник за специалистите от практиката.

Още с постъпването си във Висшето търговско училище в Свищов младият асистент Стефан Станев получава задача от тогавашния директор на Института за научни изследвания проф. Тодор Владигеров да участва в колективна разработка, посветена на стабилизацията на цените. Разработката е по поръчка на тогавашното Министерство на социалната политика, по специално организиран конкурс, в който да участва и Академията в Свищов. На Ст. Станев е възложено да извърши анализ на инфлационните процеси в България през годините на Втората световна война. Представената в конкурса разработка е класирана на първо място и е публикувана от министерството в изданието „Стабилизация на цените“, София, 1945 година.

По известни причини в условията на централно регулираната икономика проблемите на инфлацията не представляват особен интерес за науката (само дотолкова, доколкото тези проблеми се отнасят до другата икономическа система). Но у проф. Станев тези интереси се съхраняват и значително по-късно. През 1994 г. той излиза пред широката читателска аудитория с едно **крупно изследване** върху тази проблематика. Това е **монографичната разработка „Инфлационни процеси - същност и динамика“** (библиотека „Стопански свят“, Свищов, 1994). Може да се твърди, че този труд предизвиква широк отзвук сред научната общественост. По мнението на един от бившите ректори - проф. д-р ик.н. Димитър Панайотов, проф. Станев е написал „...една сравнима с европейските стандарти книги...“ (Юбилейна научна сесия, 21 ноември 1997 г., Свищов).

Проф. Станев изяснява същността на инфлационните процеси, като аргументирано разглежда четири възможни ситуации, при които настъпват смущения в

икономиката. По същество това са различни съотношения между потоците на блага и услуги и паричните средства, с които разполагат купувачите. Тези варианти на съотношения представляват фундамента, върху който по-нататък е необходимо да се изследват факторите, влияещи върху тях, посоката и интензивността на проявлението им.

Съществен момент при изследването на тези процеси е разкриването на механизмите за формирането на инфлационен потенциал (натиск) и изясняване на подходите за измерването му. Ключовото звено при решаване на тази задача е свързано с разграничаване на прираста на brutния вътрешен продукт на реален и на онази негова част, която е формирана от влиянието на цените.

Авторът разработва метод за измерване на инфлационния натиск, който може да бъде приложен при различни варианти на разчетите и анализите. Например, освен по отношение на brutния вътрешен продукт, още и по отношение на разходите, които се правят от населението, за да се осигури определен реален поток от блага и услуги.

Интерес предизвикват и разсъжденията на автора върху инфлационните цикли, като обстойно са разгледани темите:

- „Заплати - потребление“;
- „Доходи от собственост и предприемаческа дейност - потребление“;
- „Доходи от собственост и предприемаческа дейност при частни еднолични стопанства - частни инвестиции при дългосрочно въвеждане в действие“;
- „Нетни данъци - публични разходи“;
- „Вносни цени - износ“;
- „Заплати - частни инвестиционни разходи с отдалечено въвеждане в действие на обектите“.

Задълбочено разглежданите инфлационни цикли като същност, фактори на пораждаване, взаимодействия и т.н. очертават „определено концептуално пространство за изясняване и изследване на инфлационните процеси“. Авторът обръща внимание на необходимостта от задълбочено изследване на инфлационните цикли, на тяхното място, роля и мащаби, на общите и специфичните условия, при които те функционират. На тази основа ще се очертаят основните насоки и мерки за стабилизиране и затихване на инфлационните процеси. И днес за управляващите националната икономика биха били интересни разсъжденията на проф. Станев върху „Основни икономически последици на инфлацията“, „Преразпределителен ефект“ и други.

Централно място в разработката заема изследването на динамиката на инфлационните процеси. Значимостта на този проблем се обяснява с обстоятелството, че „От скоростта на инфлацията зависи и формирането на антиинфлационната политика и настройката на останалите антиинфлационни мероприятия“ (с. 57). И още един съществен аспект: „Динамиката на инфлационните процеси представлява единствената плодотворна основа за критичен анализ на проведените антиинфлационни мероприятия“ (с. 57).

Динамиката на инфлацията се изследва чрез индексите на цените. Може да се твърди, че в разработката намираме редица нови моменти, свързани с изясняването на взаимовръзките между индексите, подходите за тяхното извеждане, тяхната интерпретация и т.н. Като цяло разработката за инфлацията представлява крупно изследване върху актуални и непреходни проблеми, свързани с условията на пазарната икономика.

Проблемите на интеграцията в областта на статистиката привличат вниманието на икономическата мисъл още в началото на седемдесетте години. В светлината на произтичащите форми те имат актуално звучене и днес. Проф. Ст. Станев откликва на тези потребности с една своя **задълбочена статия - „Интеграция в областта на статистиката“** (сп. „Икономическа мисъл“, кн. 4, 1976). Авторът отбелязва условията и факторите, които предопределят възникването на необходимостта от интеграция, като основните са:

- Ускоряващата се интеграция в областта на социалната действителност, която е резултат от развитието и усъвършенстването на обществените отношения.
- Върху подхода за изучаване на обществената действителност силно въздействие оказват и процесите на превръщането на отделни области на социалната действителност в елементи на сложни системи, което поражда нови схеми на взаимодействие и функциониране.
- Интензифициране на инструментите, чрез които се въздейства върху общественото развитие. Показателно в това отношение е развитието на планирането, чрез което се мобилизира общественият потенциал за постигане на строго определени, предварително осъзнати социални цели. Изпълнението на задачите, свързани с планирането, в решаваща степен зависи от качеството на информацията, с която то работи.

- Съществено място в комплекса от условия и фактори, обуславящи необходимостта от интеграция в областта на статистиката, има и все по-тясно интегриране на науката и практиката. Високите темпове на икономическото и социалното развитие все повече са резултат от практическото приложение на откритията в науката. Този процес, от своя страна, води до интензифициране на научните изследвания, чрез което се осъществява все по-точно отражение на реалната действителност.

- Протичащите процеси на интеграция и необходимостта от тяхното научно обяснение и отразяване оказват влияние върху подходите за организация на статистическата информация, върху нейното съдържание и обхват. Това изискване предопределя необходимостта от изграждането на статистическа информационна система, която да осигури обективна информация, представяща интеграционните процеси в тяхната цялост, с богатата им гама от взаимовръзки и зависимости, характеризиращи тяхната същност.

- Революционното развитие в средствата за събиране, обработка, съхранение и използване на статистическата информация също са съществен стимулатор за ускоряване на интеграцията в областта на статистиката.

- Ускореното развитие на икономическите и социалните системи води до необходимостта от по-задълбочено изследване на малки агрегати, което поражда необходимост от микроданни.

Изяснявайки същността на понятието „интеграция“ в областта на статистиката, авторът го свързва с понятието „система“. След като изразява своето виждане за система, той стига до извода, че „интеграцията в статистиката в най-общия смисъл означава прилагането на системен подход при нейната организация, по-точно при статистическото отразяване на действителността“ (с. 53). Или „Интеграцията следователно трябва да се разглежда като системообразуващ фактор в областта на статистическата информация“ (с. 54).

По-нататък авторът обосновава необходимите предпоставки и инструменти на интеграцията в областта на статистиката. Като специфичен статистически инструмент се отбелязва схемата на баланса на народното стопанство. Още през 1976 г. проф. Станев пише „...рамките на баланса на народното стопанство се оказват твърде тесни, недостатъчни, за да отразят допълнителни и в редица случаи по-сложни взаимодействия. Необходима е по-широка схема, която да обхване цялата сложност и

на социалните процеси и взаимодействията на последните с икономическата област“ (с. 58). Несъмнено това е една идея на автора, която той по-късно развива в работите си за системата на националните сметки.

Като важни инструменти на интеграцията в областта на статистиката по-нататък се отбелязват единната система от класификации и номенклатури, единните взаимносъгласувани дефиниции и други. Ако се проследи последващото развитие на статистическата теория и практика, ще се установи, че това са проблеми, които стояха за решаване, а несъмнено и в бъдеще ще се работи за усъвършенствания в тези насоки.

В заключение на разработката авторът обръща внимание на някои изисквания и характерни черти при изграждането на статистическата информационна система, по-съществените от които са изискването за достатъчна гъвкавост на системата и необходимостта от последователност при изграждането ѝ.

Особено актуално звучене има **разработката** на проф. Ст. Станев **Основно концептуално различие между системата на националните сметки и баланса на народното стопанство и отражението му върху статистическите характеристики на производствената активност** (сп. „Статистика“, кн. 2, 1991). Авторът поставя акцента върху приоритетността на проблема за системата на националните сметки (СНС) за решаване на задачите за реорганизацията на българската статистика и привеждането ѝ в съответствие с изискванията за постигането на съпоставимост със статистиката в страните от Европа. Извършен е паралел между СНС и системата на баланса на народното стопанство (СБНС). Така авторът си поставя за цел да изясни някои фундаментални въпроси, свързани със създаването на условия за внедряването на СНС в Р България.

За постигането на тази цел първо се разглеждат общите моменти и различията между двете системи. Характерен общ момент е прилагането на системния подход при изследването на икономическата действителност, а също така и обстоятелството, че и двете системи изхождат от една и съща схема на възпроизводствения процес. На фона на сходството обаче авторът аргументирано извежда някои безспорни предимства на СНС. Това му дава основание да стигне до категоричния извод: „...СНС предлага значително по-широки възможности за детайлно изучаване на процесите в икономиката, за осветляване на разнообразните връзки и зависимости, които в крайна сметка влияят върху хода на икономиката като цяло и представляват интерес за политиката и социалното управление“. Като предимство на СНС се изтъква и по-разгърнатата и детайлизирана схема на потоците на финансови средства. Това според

проф. Станев се дължи на несъмнено по-високото равнище на развитие на финансовите институции - банкови, застрахователни и др., в страните, в които се прилага СНС.

Като различие с фундаментален характер авторът изтъква „...схващането за процеса на създаване на блага и услуги, за производителен труд и за производствена дейност, с други думи - с границите и структурата на икономическата система, а оттам и с взаимодействията между компонентите ѝ“. При СБНС отношението към природата се възприема като основен критерий за производствената дейност и за производителен труд. От това следва, че производителен е само трудът, който активно и целесъобразно изменя природни вещи с оглед приспособяването им към човешките потребности, т.е. СБНС очертава границите на икономиката до сферата на материалното производство. При СНС като основен критерий се приема удовлетворяването на човешките потребности, което значително разширява разбирането за производствена дейност и производителен труд. Според възприетия критерий процесът на общественото производство създава материални и нематериални потребителни стойности. Авторът привежда примери с дейността на лекарите, дейците на културата, образованието и т.н.

След като изяснява фундаменталните различия между двете системи, проф. Станев счита, че логически в следващите етапи е необходимо да се изяснят обхватът и съдържанието на основните статистически характеристики, чрез които да се представи функционирането на цялата икономика. Като се обръща внимание на двата подхода за установяване на резултатите от производствената дейност на дадена страна - първият, териториалните граници на страната, и вторият, националната принадлежност на производителите, вниманието на читателя се привлича към съдържанието и обхвата на показателите - вътрешен продукт, национален продукт, добавена стойност.

Следва да обърнем внимание на факта, че поставените въпроси са изяснени на фона на пояснения и сравнения с практиката и особеностите при приложението на СНС в други страни (най-вече Франция). Такъв подход значително разширява базата за разсъждения при търсене на оптимални решения. Като се има предвид, че разглежданата разработка е публикувана през 1991 г., може да се прецени нейният принос за решаването на многобройните и сложни проблеми при внедряването на СНС в Р България.

Една много **задълбочена разработка** на проф. Ст. Станев от последните години, която може да се определи като послание за размисли, е студията **Статистиката в утрешния ден** (Годишник на СА „Д. А. Ценов“, том ХСІ, 1996). Като разкрива особеностите на статистическото изследване на действителността, авторът обосновава

основните характеристики на статистическото мислене в сравнение с тези на традиционното мислене. Макар този проблем да е предмет на задълбочени изследвания както в българската, така и в чуждестранната литература, все още, както проф. Станев отбелязва, „съществуват неясноти, неадекватни разбирания, груби заблуждения“. Като разглежда особеностите и обосновава подходите за дефинирането на понятието „масови явления“, авторът стига до определени изводи относно познавателни възможности на статистическия подход, по-важните от които се свързват със:

- структурата и структурните връзки и зависимости между отделните елементи на статистическата съвкупност;
- факторните влияния и взаимодействия, характерни за дадена област на действителността и т.н.

По-нататък, като обосновава съществуващото разпокъсване на статистиката и присвояването на отделните нейни фрагменти от частни науки, авторът поставя акцент върху необходимостта от сътрудничество между статистици и специалисти от други области, прилагащи статистически методи в изследванията си, с оглед да се прецизират общите теоретични основи на изследванията, за да се постигне универсалност. Специално внимание в студията е отделено на очакваните социално-икономически промени в следващите две-три десетилетия, които ще сложат отпечатък върху мястото и ролята на статистическата информация в стопанското и социалното управление.

Като много съществени промени авторът отбелязва:

- глобализацията на икономиката в регионален и световен мащаб. Очертават се многоаспектни отражения на тези процеси върху производството, развитието на транспортната инфраструктура, международните икономически връзки, обмяна на ноу-хау и други;
- много съществени промени според проф. Станев ще бъдат предизвикани от развитието на науката и научните изследвания, което ще се отрази върху автоматизацията на производството, разширяване на инвестициите, промени в структурата на производствения персонал и други;
- ускореното развитие на техническия прогрес ще доведе до съкращаване на жизнения цикъл на продуктите, което ще бъде породено от появата на нови образци с качествено по-високи технически и експлоатационни параметри;
- фундаментални промени в организацията на обществото през следващите години ще предизвика компютризацията и развитието на телекомуникациите. Това ще

има отражение върху бързината за предаване на статистическа информация и ще обуслови нейната независимост от времето и пространството;

- във връзка с това по-нататък се отбелязват значението на инфраструктурните промени, мащабното развитие на услугите и не на последно място екологичните проблеми.

Интересни и задълбочени разсъждения следват по-нататък върху международните аспекти на статистическите изследвания. По този пункт авторът обосновава три основни направления, свързани преди всичко с очакваните промени в международните стандарти в различните аспекти.

Широк тематичен кръг в научните изследвания на проф. Станев обхващат проблемите на социалната статистика. Интерес в тази насока той проявява още в началото на научната си кариера, когато от Института за научни изследвания при ВТУ „Д. А. Ценов“ му е възложено да разработи методологическите и организационните основи на една анкета сред селяните от тогавашната Свищовска околия за отношението им към кооперативната организация на селското стопанство. Резултатите от успешно приключената анкета са публикувани в сп. „Народностопански архив“ през 1946 година. По-късно в редица свои разработки авторът изследва проблемите на националния доход и жизненото равнище на населението, проблемите на разпределението на доходите и други.

Следва да се отбележи, че научните постижения на проф. Ст. Станев имат конкретен принос за развитието на социалната статистика в България и определени отражения в международен план. През 1973 г. на Конференцията на европейските статистици в Женева той изнася доклад по проблемите на статистиката на културата (**The main problems pertaining to statistics of cultural activity Geneva, ECE, UN, 1973**), чиито методологически подходи по-късно са разработени от съответната организация при ООН.

От разработките в разглежданото тематично направление специално внимание заслужават три от тях, които имат фундаментално значение за развитието на социалната статистика в теоретичен и практически план и които имат актуално звучене и днес.

Първата е **Проблемът на социалната статистика: предмет и задачи** (сп. Икономическа мисъл, кн. 3, 1980). Авторът аргументира подчертания интерес към проблемите на социалната статистика с активизирането на социалната политика и по-релефно открояващия се приоритет на социалните проблеми. Равнището, на което се

решават социалните проблеми, се превръща в критерий за глобална оценка на цялостното обществено-икономическо развитие. Поради това тази проблематика предизвиква интерес не само в отделните страни, а привлича вниманието и на международни статистически органи и институти, занимаващи се със статистическа информация.

Промените в социалната политика, които налагат нов подход към проблемите на социалната статистика, са очертани в няколко пункта:

- Разширяване на обхвата на социалната политика. То се изразява в обхващане на нови сфери на социално-икономическата действителност като „разпределението, преразпределението и формирането на крайните доходи, изменението на социалната структура и усъвършенстването на социалните отношения“ и други;

- Промени в съдържанието на социалната политика. Изразяват се според автора в преместване на акцента от широтата и мащабите на социалните мероприятия към човека като консуматор на социални блага;

- Изменението на подхода на социалната политика, което намира израз най-вече в ускоряващата се интеграция в социалната дейност.

Като изходно начало при определяне на предмета на социалната статистика авторът изтъква следните основни съображения: отразяване в максимална степен на логиката на социалното управление; очертаване на институциализацията на социалната дейност; разкриване на основните канали на социалните взаимодействия; създаване на възможности за изграждане на принципна постановка на задачите и функциите на социалната статистика и други.

Въз основа на изложените съображения авторът очертава един разрез на социалната действителност, който обосновава достатъчно определено предмета на социалната статистика. Елементите на очертаната схема на социалната действителност са:

- Социални институции. Те изпълняват ключова роля при формирането на социалната политика при определянето на конкретни социални цели на дадения етап, упражняват необходимия контрол върху спазване на нормативните уредби и т.н.

- Жизнена среда. Характеризира се с такива страни и аспекти, които представляват интерес за социалната статистика като социална структура на обществото; трудови условия; семейна среда; териториално и селищно устройство,

жилищни условия, доходи на населението, природна среда, възможности за професионално и културно усъвършенстване и други.

- Третият основен елемент на социалната действителност е човекът, разгледан в неговото интелектуално и нравствено развитие, с неговите материални и духовни потребности.

Разгледаните взаимодействия между елементите на социалната действителност стоят в основата при определяне на предмета на социалната статистика. Заедно с това се изследва и взаимодействието на предмета на социалната статистика с други области на обществената действителност и преди всичко с икономическата област.

Следвайки строга логическа последователност в изложението по-нататък, авторът дефинира и задачите на социалната статистика, които накратко се свеждат до:

- Разгръщане на статистическите изследвания в социалната област така, че да се покрие изцяло предметът на социалната статистика. Това налага критичен анализ на провежданите изследвания и отстраняване на пропуските и непълнотите.

- Ясно очертаване на структурата на социалната действителност, което може да се постигне чрез обособяване на подсистемите на социалната статистика.

- Прилагане на интеграционен подход при изграждане на системата на социалната статистика, което ще даде възможност да се преминава от частни към глобални характеристики, от единични към групови характеристики и т.н.

- Подбиране на онези характеристики на социалната действителност, на базата на които да се изведат близките и далечните цели на социалната политика, които ще стоят в основата при формиране на механизмите на социалното въздействие.

Втората разработка, която заслужава специално внимание, е **Проблеми на социалната статистика: подсистеми и информационно съдържание** (сп. „Икономическа мисъл“, кн. 4, 1980). Още в началото авторът отбелязва, че обособяването на подсистемите и вътрешната структура на социалната статистика предполага преди всичко пълна яснота относно нейния предмет. За успешното решаване на проблема за обособяване на подсистемите на социалната статистика са формулирани три основни критерия:

- Различният характер на услугите, спецификата на жизнената среда и начинът на въздействие върху човека предопределят обективна разединеност на предмета.

- Установяване на връзки и взаимодействия, които поддържат целостта на системата, както и тези, които осигуряват единството във всяка подсистема.

- Необходимост от максимално сходство между структурата на социалното управление и структурата на социалната статистика, което се свързва с една от основните функции на социалната статистика - включването ѝ като съставна част на социалното управление.

Въз основа на формулираните критерии авторът обособява следните подсистеми: здравна статистика, статистика на образованието, статистика на културата, статистика на населението, статистика на условията на труда, статистика на доходите на населението и т.н. Отбелязва се, че на базата на по-задълбочен анализ и в съответствие с потребностите на практиката предложената схема може да претърпи определени промени - включване на нови подсистеми, разединяване на предложените и т.н.

По-нататък се извършва задълбочен критичен анализ на отделните подсистеми и се правят конкретни предложения за тяхното усъвършенстване. Поставя се акцент върху конкретни изисквания, които следва да се съблюдават при критичния анализ и доизграждането на подсистемите. Тези изисквания се свеждат до:

- Пълна преоценка на концептуалния апарат и методологическо превъоръжаване. Това изисква по-пълно и задълбочено характеризиране на елементите на асоциалната действителност, по-детайлно характеризиране на връзките и взаимодействията в социалната действителност.

- Необходимост от съвременни статистически средства за обработка и представяне на статистическата информация. Това изискване се свързва с непрекъснато развитие на науките за социалната действителност, което поражда необходимост от нова и по-богата статистическа информация.

Очертаните проблеми по доизграждане на подсистемите на социалната статистика имат комплексен и крупномащабен характер. Затова те могат да бъдат решени от усилията на изследователски и проектантски колективи.

Третата впечатляваща разработка в този тематичен кръг е **Проблеми на социалната статистика: интеграция и интеграционен подход при изграждането ѝ** (сп. „Икономическа мисъл“, кн. 5, 1980). Авторът отбелязва, че проблемът за интеграция в областта на статистиката възниква във връзка с работата по ревизията и усъвършенстването на националните сметки и баланса на народното стопанство. Този проблем привлича вниманието на Статистическата комисия при Организацията на обединените нации, Конференцията на европейските статистици при Икономическата комисия при Организацията на обединените нации, Конференцията на европейските

статистики при Икономическата комисия за Европа и статистическите служби на регионални икономически организации и други. По този повод са организирани международни форуми, на които е обсъждан поставеният проблем.

Проф. Ст. Станев извършва критичен анализ на идеите за интеграция в областта на социалната статистика, развити от Р. Стоун в разработката му „Система на социални матрици“ и от Д. Спърс в статията му „Продължителността на живота като интеграционна концепция в социалния и демографския анализ и планирането“. Като изтъква безспорно положителните моменти в идеите на двамата автори, проф. Станев отбелязва, че те не достигат „...до проблема за интеграцията като интегрален проблем при изграждането на единна система на социалната статистика“ и че „...идеята в никаква степен не разкрива подхода към решаването на интеграционния проблем“.

След убедителна аргументация на проблема авторът извежда своето становище, според което „Интеграцията следователно следва да се разглежда като системообразуващ фактор в областта на статистическата информация“, като „...такава смислова организация на статистическата информация за социалната действителност, която позволява да се разкрият максимален брой връзки между секторите, елементите, характеристиките на тази действителност и въз основа на тях да се изгради представата за единство и цялост“.

Много съществена част в разработката представлява разглеждането на връзките в социалната действителност, които са основа за прилагането на интеграционния подход. По-важните от тези връзки, убедително разкрити и обосновани, са: Връзки на агрегация и дезагрегация; Връзки на разпределение; Връзки, базиращи се на комбинацията на агрегация и дезагрегация и на разпределението; Връзки на координация; Връзки на интензивност; Връзки на развитие и динамика; Връзки на съпътстващи изменения; Връзки между състояния и потоци; Връзки между изчерпателни и репрезентативни характеристики.

Наред с общите методологични основи, върху които се изгражда всяко статистическо изучаване, авторът обръща внимание и на някои нови изисквания при изграждането на социалната статистика. Акцент се поставя върху унификацията и съвместимостта на методологичния апарат в рамките на цялата система. Тези изисквания се отбелязват като главен инструмент при решаването на проблема за интеграция на социалната статистика и изграждането ѝ като единна статистическа информационна система.

В своите публикации проф. Ст. Станев разработва редица теоретични въпроси на статистиката. Впечатляват изследвания като: „Основни измерители на икономически растеж“, сп. „Народностопански архив“, Свищов, 1969, „Планови статистики и показатели“, сп. „Народностопански архив“, Свищов, 1946, „Проблеми на информацията в стопанското управление“, сп. „Икономическа мисъл“, София, 1972, „Относно критерия за ефективност на обществения производствен процес“, сп. „Икономическа мисъл“, кн. 5, 1988 и други.

От този тематичен кръг с особено актуално звучене на поставените въпроси е **статията „За статистическите показатели“** (сп. „Статистика“, кн. 4, 1995).

Авторът отбелязва, че понятието „показател“ не е ново нито за теорията, нито за статистическата практика. Развитието на науките, както и стремежът на изследователите да проникнат по-дълбоко в изследваните явления и процеси, доведе през седемдесетте и осемдесетте години на миналия век до подчертано засилен интерес към проблема за показателите - за тяхната същност, обхват, функции. Въпреки широката дискусия, проведена чрез многобройни публикации, до едно ясно, научно обосновано, прието от широк кръг специалисти определение на понятието „показател“ не се стига.

След като обосновава необходимостта от такова определение, авторът дефинира основните задачи, които показателите следва да изпълняват при управлението на дадена система. По мнението на проф. Ст. Станев те са:

- Да предоставят информация за състоянието на системата при основните ѝ пунктове, т.е. за онези нейни параметри, които, от една страна, отразяват важни нейни аспекти или проблеми, а от друга - чрез манипулирането на които може да се въздейства, да се търси решение на проблемите и да се изменя и развива самата система. Тази задача е свързана със специфичната познавателна природа на статистическите характеристики, с едновременната, взаимно обусловена интерпретация на качествената и количествената определеност на даден параметър на обществената действителност.

- Да позволят да се формулират недвусмислено, еднозначно задачите на политиката в дадена област, средствата и пътищата за тяхното постигане.

- Да създават възможност за критичен анализ и оценка на провежданите мероприятия, чувствителността на системата към тези мероприятия, еластичността на отделните ѝ елементи към различните въздействия.

- Да открояват достатъчно ясно измененията на системата и по-нататъшното ѝ развитие.

Непрекъснатото развитие и изменение на управляваните системи поражда необходимостта от промени в обхвата и съдържанието на използваните в управлението показатели, от възникването на нови показатели. В този смисъл развитите тези в разглежданата статия ще имат актуално звучене и занапред.

Широк тематичен кръг формират изследванията на автора върху проблемите на икономическия растеж. Тук следва да бъдат отбелязани публикациите: „Към една теория на икономическия растеж“ (собствен модел), сп. „Народно стопански архив“, кн. 3, 1984, „Интензификация на икономическия растеж“, сп. „Народно стопански архив“, кн. 3, 1986, „Някои теоретически проблеми на икономическия растеж“, сп. „Народно стопански архив“, кн. 4, 1988 и други. Необходимо е да се отбележи, че идеи на автора относно подходите за измерване на икономически растеж са споделяни и дискутирани на международни форуми, какъвто е например този от началото на шестдесетте години в Женева на съвещание на главните икономически наставници.

В настоящата статия авторите не си поставят задача да дадат цялостна оценка на научното творчество на проф. Стефан Станев, а това едва ли е в техните възможности. Маркирани са основни теми от широката проблематика, изследвана от един от най-изтъкнатите български статистици през последните няколко десетилетия. Изследвания, които имат отражение върху развитието на статистическата теория и практика в страната и далеч извън нейните предели.